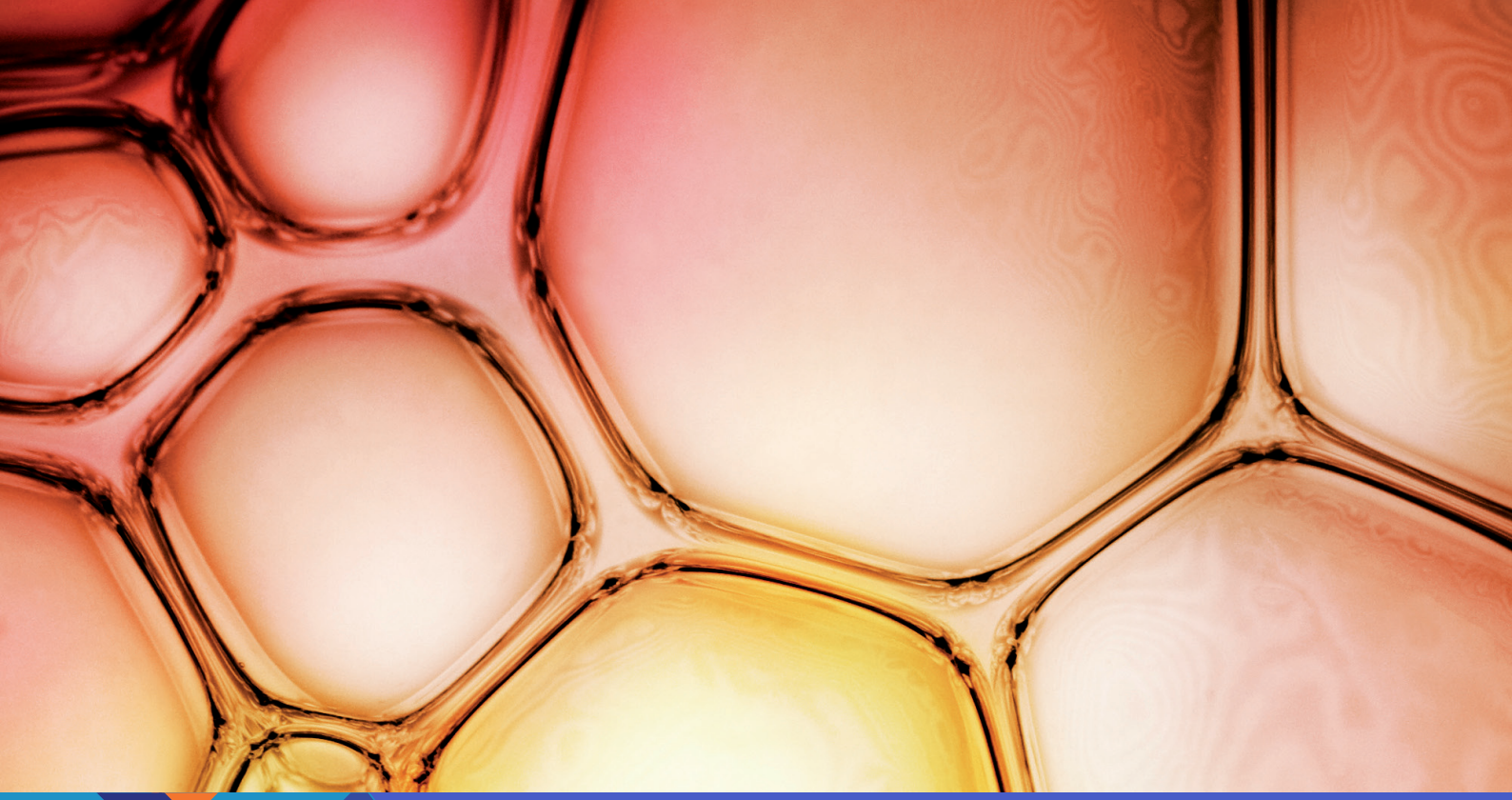

Pedagogia i Treball Social

Revista de Ciències Socials Aplicades

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat de Girona

Alonso, H., Palasí, E., Morata, T. (2018)
"L'acompanyament socioeducatiu en centre penitenciaris com a eina d'inclusió social"

Pedagogia i Treball Social. Revista de Ciències Socials Aplicades
Vol. 7. Núm.2: 70-89

Article Artículo Paper 4

L'acompanyament socioeducatiu en centres penitenciaris com a eina d'inclusió social

Héctor Alonso Martínez[1]

Eva Palasí[2]

Txus Morata[3]

Resum

L'entrada en un Centre Penitenciari suposa un procés traumàtic per a la persona. Però el temps de privació de llibertat, si bé inicialment no és volgut, ha de ser un temps de canvi, que permeti a l'intern assolir les competències socials i ciutadanes que asseguren un procés de canvi en la seva identitat, possibilitant un procés d'incorporació social d'acord a la norma. L'article que presentem descriu el procés d'acompanyament de les persones que ingressen a la Unitat Terapèutica i Educativa del CP d'Astúries, entenent com l'acompanyament al canvi cadascuna de les fases de l'internament.

L'acollida i la planificació conjunta del procés de canvi, serà un dels espais destacats i principals, ja que ens ha de permetre un correcte treball en xarxa que pugui millorar la seva vinculació amb la comunitat. Però l'acompanyament no es limita a l'acció dins el centre, sinó que el moment de la transició a la lli-

1. Doctor en educació, Sociòleg i educador al carrer. Investigador del Grup de recerca GIAS de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés – Universitat Ramon Llull.

2. Doctora en educació, Treballadora i Educadora social. Investigadora del Grup de recerca GIAS de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés – Universitat Ramon Llull

3. Doctora en pedagogía. Investigadora principal del Grup de recerca GIAS de la Facultat d'Educació i Treball Social Pere Tarrés – Universitat Ramon Llull

bertat serà un altre dels espais claus i delicats per assolir els objectius de reinserció. El paper del grup d'iguals, els funcionaris de vigilància, els familiars i les entitats és clau en la transmissió de valors de tipus prosocial, possibilitant processos de canvi identitari efectius. La incorporació de les persones privades de llibertat, a través de l'acompanyament, permet adequar i personalitzar els processos de canvi fent més efectiu el treball que es realitza en els Centres Penitenciaris.

El que presentem tot seguit és un estudi qualitatiu de la importància del procés d'acompanyament així com dels agents i processos claus que es donen dins un Centre Penitenciari d'èxit com és el model estudiat.

Paraules clau: Vincle, desenvolupament moral, treball en xarxa, personalització, treball amb famílies, inclusió social.

1. L'acompanyament socioeducatiu per incorporar socialment a persones

L'acompanyament socioeducatiu es defineix com una forma de treballar amb persones autònomes, o que han d'arribar a ser-ho, i que es troben immerses en processos vitals de canvi, amb la necessitat que algú s'ocupi d'elles per poder-se incorporar a la societat, amb l'objectiu d'assolir l'autonomia necessària per a fer-ho sense suport professional (Planella, 2013; Funes i Rayo, 2001). L'acompanyament és, per tant, una forma d'entendre la relació social i educativa, una forma de treballar amb recursos, amb mètodes i tècniques diverses per a facilitar el desenvolupament personal, la maduració social i l'autonomia de les persones (Mendia, 2013; Pérez Eransus, 2003). Amb l'aplicació d'aquesta metodologia, la persona pren la responsabilitat d'organitzar la seva pròpia existència, utilitzant els recursos que te al seu abast de forma eficaç (Pérez Eransus, 2004) per créixer i desenvolupar-se tant individual com a socialment (Hsieh, 2014). Com diu Ucar, cal que la persona pugui "viure el camí, sentir cada pedra, cada paisatge, cada branca i cada arbust (...) i cal també, sentir el cos que es queixa al ritme de la terra que va trepitjant" (Ucar, 1997).

Cal, alhora, diferenciar els tres àmbits d'actuació de l'acompanyament socioeducatiu (Alonso i Funes, 2009), ja que cada un d'ells prioritza un aspecte que configuren globalment aquesta metodologia:

Taula 1: Àmbits de l'acompanyament

Acompanyament social	Acompanyament educatiu	Acompanyament terapèutic
Treball amb les persones i grups amb dificultats que te com a màxim objectiu assolir la seva incorporació a la societat	Reformulació del concepte de tutoria	Abordatge de intervencions terapèutiques, per tal poder aconseguir canvis personals i socials

Font: elaboració pròpia a partir de Alonso i Funes, 2009

Aquests **àmbits de** l'acompanyament socioeducatiu tenen una especial rellevància en l'àmbit penitenciari, ja que la seva aplicació terapèutica, educativa i social potencia l'apoderament de les persones privades de llibertat.

2. L'acompanyament socioeducatiu i el treball en xarxa: un model de treball integrat

El treball en xarxa s'entén com el conjunt de relacions i interaccions que es generen entre una pluralitat d'actors (subjectes i institucions), que s'identifiquen amb les mateixes necessitats i que requereixen de l'establiment d'espais de coordinació estables on intercanviar recursos, negociar prioritats i contribuir a la resolució conjunta d'un fi comú, evitant duplicitats, competències entre recursos o descoordinació. Un espai comú, obert i diversificat, en què es puguin anar sumant noves iniciatives, propostes i reptes (Varela Crespo, 2010; Ballester, Caballer i Hernandez, 2008; Rizo, 2006). El treball en xarxa es dóna, per tant, en el resultat de la intervenció comunitària des d'una perspectiva ecològica, en tant que resulta una trama de relacions que s'estructuren de manera natural i informal en una comunitat. El treball comunitari, des d'aquesta perspectiva, implica la identificació de les xarxes existents per a la seva possible utilització i l'aprofundiment en elles per a la seva potenciació o creació si fos necessari (Morata, 2009).

Des d'aquesta perspectiva, el treball en xarxa esdevé també un *"treball sistemàtic de col·laboració i complementació entre recursos locals d'un àmbit territorial és més que la coordinació (intercanvi d'informació). És una articulació comunitària: col·laborar de manera estable i sistemàtica (...) potenciar el treball en conjunt"* (Ballester i Muñoz, 2009, p. 95). Formar part de xarxes fa possible que entitats i serveis puguin optimitzar les seves funcions pròpies, augmentar la seva perspectiva d'acció i, per tant, també la seva incidència social. Així doncs, la participació en xarxes podem afirmar que és un factor de creixement, si aquesta participació s'ajusta a la capacitat de resposta del col·lectiu (Castillo, 2009).

Per tot el que s'ha identificat, podem assegurar que el treball en xarxa en els centres penitenciaris és un aspecte clau en els processos de reinserció social de les persones privades de llibertat. Treball amb les famílies, amb les institucions i amb les entitats especialitzades que pot afavorir la inclusió sociolaboral i sociocultural de les persones privades de llibertat. Aquest treball en xarxa s'inicia un cop l'intern entra en el centre penitenciari i fins a la seva sortida en llibertat definitiva o en el seu procés de transició a la llibertat. Per tant, requereix d'un model de treball coordinat i cooperatiu entre professionals de diferents disciplines i institucions, comptant també amb el suport de la ciutadania. L'acompanyament cap a la reinserció requereix del suport dels agents comunitaris que intervenen en el procés tant dins el Centre Penitenciari, com, especialment, en el procés de sortida.

Seran aquests agents, en coordinació i conjuntament amb el propi Centre Penitenciari, qui possibilitarà la consolidació de les competències socials necessàries per viure en comunitat.

3. El model d'acompanyament de la Unitat Terapèutica i Educativa (UTE) del Centre Penitenciari d'Astúries

La UTE del Centre Penitenciari d'Astúries ha generat un model propi de treball socioeducatiu al llarg dels anys, i que s'ha fet extensiu a altres centres penitenciaris de l'Estat Espanyol. Aquest model cerca un nou paradigma d'intervenció penitenciària basat en el treball conjunt entre professionals, interns, famílies i entitats socials, per a la millora de la intervenció educativa i terapèutica dins el Centre Penitenciari, la consolidació de processos de desistiment i canvi identitari, i l'acompanyament en el procés de transició a la llibertat (Enjuanes et alt, 2014). El seu treball es basa en l'aplicació i millora de tècniques i eines sota un discurs que requereix la participació voluntària dels propis interns al llarg de tot el procés.

Per fer-ho realitat, des de la Unitat s'usen un seguit d'eines educatives que han de permetre millorar les competències de la persona i facilitar la seva vida en comunitat. Les eines educatives que s'utilitzen per a aquests processos són:

– **Les Narratives de canvi.** Són tècniques i eines que mitjançant el relat de successos passats i recents permeten prendre consciència dels antecedents i les situacions de risc, així com de les implicacions d'aquests esdeveniments, per tal de reprogramar els efectes de la seva conducta. La narrativa de canvi permet incidir de forma clara en el desistiment delictiu i facilita el procés de canvi (Cid i Martí, 2011)

  - **Carta de presentació**. És una tècnica dins de la lògica de les narratives de canvi que, mitjançant el relat de la pròpia història de vida, es construeix el significat dels pensaments, sentiments i accions generant un modelatge de la pròpia vida. Permet als interns fer un exercici d'introspecció i autoconeixement. Aquest exercici es realitza en grup on es comparteix les vivències i, especialment, la detecció dels factors i situacions de risc en els que cal intervenir.

- **Contracte terapèutic**. L'acceptació escrita de canvi, que permet ajudar a l'acceptació i el reconeixement de les normes i a millorar la coresponsabilitat en el procés terapèutic. És un acte formal d'assumpció de normes, alhora que un acte de coresponsabilitat acceptant la pròpia participació en el respecte i l'impuls de la norma. És també un element de control intern dins el sistema de l'UTE.

– **Grup terapèutic**. Pilar bàsic del procés de tractament que es porta a terme a la UTE i que, conjuntament amb els tallers i l'equip de professionals, conformen els elements nuclears del treball terapèutic. És un espai terapèutic on els interns exposen, comparteixen i treballen les seves vivències i dificultats en la gestió dels esdeveniments vitals. El treball està dirigit per un professional penitenciari (majoritàriament personal de vigilància interior) amb un rol de dinamitzador del grup. Es tracta d'identificar pensaments, emocions i conductes que duen a la conducta antisocial o antinormativa.

– **Sortides terapèutiques**. És el primer contacte amb la comunitat, i ofereixen l'oportunitat a l'intern de començar a posar en pràctica tots els aprenentatges realitzats. Les sortides permeten observar la conducta de l'intern, identificar aquells aspectes en què presenta certs dèficits, reforçar l'evolució conductual positiva, i reforçar aquells vincles comunitaris que permetran el procés d'incorporació. És un espai d'aprenentatge de competències i habilitats, i permet nous al·licients a l'intern alhora que vèncer la por a la vida en societat. Les llargues condemnes comporten efectes presonitzadors que s'han de treballar de forma progressiva.

– **Les tutories**. Espai de relació confidencial i personalitzat, on es defineix l'itinerari individual. El tutor és un referent que canalitza les angoixes i preocupacions, fomenta la reflexió en els fets que succeeixen a diari, i ajuda a frenar la impulsivitat i aquells aspectes negatius o de risc que poden dificultar el procés incorporador.

– **Confrontació**. Tècnica de gestió dels conflicte a partir de la qual els interns realitzen un procés de conscienciació de les seves accions, actituds. Els interns identifiquen conductes no adients a la norma, la cohesió social o el benestar grupal i es cerca la generació de processos d'ajuda, amb l'objectiu de modificar-lo a través

del diàleg i la reflexió personal. El procés resulta beneficiós, tant per a la persona que és confrontada com per al que confronta, ja que permet entrenar, a través de la paraula, la evidència del que no agrada, així como l'acceptació de la crítica, ajudant a un company a reflexionar.

– **Intern de Suport**. Es tracten d'interns que fan de referents i nexes entre la institució i els altres interns. Són persones que ajuden en el procés de pèrdua de llibertat, des de la proximitat i la seva pròpia experiència. L'acció d'acompanyar dels "suports" fan d'aquest espai un lloc per a la reflexió on l'intern pot treballar els seus propis conflictes, configurant-se aquest un espai terapèutic per a ambdues persones.

El procés d'acompanyament a la UTE no es limita només al procés d'entrada, sinó que es centra, especialment, en afavorir un acompanyament cap al canvi identitari del propi intern. Així doncs, l'acompanyament socioeducatiu de la UTE cerca afavorir processos d'inclusió social, a través de suport de professionals, entitats i els iguals en els diferents estadis que es donen dins la privació de llibertat. Així doncs, no es pot limitar tan sols al procés de canvi dins de la UTE, sinó que ha de tenir continuïtat en el temps i en altres espais. Els agents comunitaris (professionals d'entitats socials, voluntariat, associacions, etc ...) actuen de pont en el procés de reinserció i ajuden en l'accés a recursos sociosanitaris i culturals, de tipus comunitari. Aquest procés de treball socioeducatiu evidencia la importància de la participació de les entitats i de les famílies, tant dins del centre penitenciari (fomentant la millora de les relacions i gestionant els possibles conflictes) com assegurant espais de relació i suport, un cop l'intern surti del mateix.

4. Metodologia

Aquest capítol ofereix part dels resultats de la recerca "Pedagogia Social Comunitària en centres penitenciaris i programes de reinserció social" del grup de recerca GIAS de la Facultat d'Educació Social i Treball Social Pere Tarrés, de la Universitat Ramón Llull. A la Taula 2 es mostren les tècniques de recollida de dades, el nombre de persones participants, el grup al que pertanyen i la durada de cada sessió.

Taula 2: Tècniques emprades i participants de la recerca

Tècniques	Participants	Grup	Durada
Grups de discussió	8 grups amb total de 126 participants	Professionals, voluntaris, interns	60-90 minuts
Entrevistes en profunditat	39	Famílies, interns, professionals	60-90 minuts
Històries de vida	27	Interns i ex interns	90-120 minuts
Observació participant	10	Professionals	Activitat
TOTAL	**202**		

Font: elaboració pròpia

Prèviament a la captació de la informació, l'equip d'investigació es va reunir amb l'equip directiu del centre, a qui se li va explicar l'objectiu de la recerca i els perfils de participants necessaris per la investigació. Identificats els participants potencials, tant per l'equip directiu com per l'equip de recerca, s'hi va contactar per explicar el projecte i proposar-los-hi participar. La col·laboració ha estat voluntària i s'ha comptat amb el consentiment informat de totes les persones participants, per a garantir el seu anonimat mitjançant la codificació de les seves dades personals.

5. Resultats

Es mostren a continuació els resultats extrets de les entrevistes realitzades a diversos agents, especialment als interns que condensen les aportacions del model. Es presentaran a partir de cinc aspectes, que ajuden a sistematitzar i ordenar la informació:

5.1. Acompanyar des del vincle

Acompanyar als interns, des del model socioeducatiu de la UTE, implica generar vincle emocional, socioafectiu, de confiança i de proximitat per a reconstruir els processos

vitals. L'acompanyament esdevé així un espai on et trobes amb algú que està al teu costat, en el sentit físic i emocional i et dona suport:

> Arribes a un lloc, on un funcionari et ve una nit que estàs baix, que estàs al pati, perquè t'entren davallades i plores i et trobes malament i es posa al teu costat, et sent i et fa una abraçada i es fa una passejada amb tu pel pati (Intern1-68:67).

El treball educatiu des de l'establiment de vincles de confiança amb l'intern és percebuda com una eina que construeix espais de relació positiva entre interns i professionals, col·lectius històricament confrontats en els centres penitenciaris tradicionals com entre els mateixos grups d'interns. Així ho defineix el Llibre Gris, que expressa l'acció educativa portada a terme per la UTE:

> El treball de la UTE no només es dirigeix a l'intern, sinó al context ambiental, eliminant la subcultura carcerària i oferint un espai sanejat de violència i drogues. És un model que aposta per la corresponsabilitat i la cogestió amb els propis interns, i l'obertura a la societat en el procés de tractament i en la seva posterior reinserció social (Ministeri de l'Interior, 2005).

I així s'evidencia en les entrevistes realitzades, confirmant la idea que els professionals de la UTE generen vincle socioeducatiu i son part clau del procés de canvi i de millora de la qualitat de vida dels interns. En un grup de discussió parlen d'aquests principis humanistes i del tracte digne:

> El primer és que et tracten com a persona i això comporta unes exigències però també unes gratificacions per a les persones (GD2-6:45).
> Interns – grup de discussió

El treball d'acompanyar des del vincle també incideix en la creació de climes càlids i de seguretat, on aquest esdevé una realitat i fins i tot necessari i demandat pel propi intern. Així ho expressa un professional:

> Però sobretot, en primer lloc, que es sentin bé, creant un clima càlid perquè se sentin protegits dins del centre. (Educador1-17:38)

Parla un intern també de com administrar aquest acompanyament, depenent del perfil de l'intern i de la dificultat, a vegades d'arribar a aquesta vinculació:

> Sí, hi són disposats a tot, a ajudar-te, a mi em costa, bé tinc per pagar, soc conscient de la problemàtica que tinc quan surti d'aquí, la pagui sencera o surti abans, he de fer un programa. Però bé parlar amb ells doncs si, són allà, però a mi em costa moltíssim (Intern2-34:9).

S'intensifica el treball de la vinculació entre l'intern i el professional des del canvi de rol dels professionals, especialment els professionals de vigilància, on, a més de mantenir funcions de seguretat i de control del centre penitenciari, es posa de manifest la necessitat d'incorporar funcions educatives.

> Els funcionaris de vigilància són els encarregats d'exercir les funcions de tutors, això comporta el canvi de rol de vigilant a educador. El treball desenvolupat pels vigilants / tutors és imprescindible en tant que són els referents dels grups que tenen assignats com els individus que els componen; fan propostes en relació amb activitats, canvis de membres de grups, ... Dos funcionaris per grup s'incorporen als grups terapèutics amb l'objectiu de dinamitzar i ser conductors (Ministeri de l'Interior 2005).

El procés de vinculació no només existeix i es potencia entre professionals i interns sinó també entre iguals, és a dir, entre els mateixos interns. Tot això a través de la promoció de valors com la companyia, la cooperació i l'amistat. Aquest aspecte es significatiu en el procés de tractament, ja que milloren els climes educatius i la vida quotidiana, permetent centrar els esforços en els processos de reinserció social. Així es va manifestar en un grup de discussió:

> L'amistat aquí és bàsicament intentar ajudar a una persona perquè la veritat que quan ajudes a una persona et sents bé, et sents bé perquè ho has fet, i es basa en això (GD3-7:2).

5.1. L'augment i desenvolupament moral

Aquests processos ajuden a l'intern en el seu desenvolupament moral, implicant una millora qualitativa en la manera de pensar i de gestionar els conflictes, consolidant processos de construcció real de ciutadania en persones anteriorment més centrades en

els seus propis interessos i en resoldre els seus propis problemes. Aquesta realitat permet evidenciar i formalitzar un procés de desistiment que faciliti l'abandonament d'accions delictives i la millora dels processos d'incorporació social. El procés d'inici del canvi terapèutic passa per una primera fase d'acceptació dels factors endògens i exògens que han provocat la comissió del delicte i el no respecte a la norma legal, generant conductes de tipus antisocial. Tots aquests elements s'intenten resumir en la carta de presentació, en un primer moment, i en els grups terapèutics, posteriorment. Així viuen els interns la lectura de la seva carta de presentació:

> Estic recuperant sentiments que no tenia. M'estic adonant, després d'aquesta carta, que he patit i ploro i, al final, és un sentiment d'alleujament.Estic recuperant aquests valors que he perdut i, poc a poc, conscientment, m'estic adonant que el fet que arribi el permís o sortir abans no és tan important. L'important és viure

La lògica de les narratives de canvi amb les seves dues eines, la carta de presentació i el grup terapèutic, s'evidencia aquí també des de la dificultat del fet d'haver de narrar fets conflictius, que comporten dolor i més compartir-lo amb altres persones:

> No, no és fàcil perquè fora no ho faries mai a la vida, et moriries i una persona que no entri en la Unitat mai faria una carta de preseió. Ni algú que té un diari fa el que fa una persona aquí dins, com fer una carta de presentació. És impossible perquè comences des del principi i has de basar-te en sentiments, simplement, tornar a l'origen, i dir, doncs mira els meus primers records i a més no és seure i escriure-la sinó que has de buscar el moment adequat en el qual estàs pensant. (Educador1-17:45).

L'exercici de confrontar els fets passats, els successos crucials que van centrar la vida d'una persona per una banda o per altre és clau fer consciencia dels mateixos a l'hora de desenvolupar-se moralment i reconèixer-se a si mateix. El treball d'acompanyament en el procés de canvi implica, per tant, la necessària consideració de l'intern com a ésser únic:

> Es treballa des d'una metodologia de coneixement propi i de la resta, sota la més estricta realitat pura i dura que veiem qui som, com som i que fem a la vida. (GD 2- 6:28)

5.3. Acompanyar des de la integralitat, la personalització i la coordinació

El treball educatiu des de l'acompanyament de l'intern en un procés de canvi es realitza a través d'eines com la tutoria i l'espai de relació confidencial i personalitzat, on es defineix l'itinerari individual. Procés que explica un ex intern:

> A nivell particular jo tenia reunions amb el meu tutor setmanalment; (...) i arrel d'això va ser quan vaig començar a notar una millora. Jo veia que vaig començar a millorar: havia deixat l'agressivitat a una banda, començava a parar-me, a pensar les coses abans de fer-les (Exintern1-36:24).

El tutor o tutora és un referent que canalitza les angoixes i preocupacions, canalitza la reflexió, ajuda a frenar la impulsivitat i aquells aspectes negatius o de risc que poden dificultar el procés incorporador.

La intervenció individual des d'aquestes perspectives considera al subjecte des de la seva integralitat, percebut des dels seus problemes i dificultats però també tenint en compte les seves habilitats i potencialitats des de totes les dimensions (física, afectiva, social, comunitària, ...). Aquest treball, tot i que individual en el tracte professional-intern, ha de ser també abordat des de la vessant comunitària, enfortint i potenciant el treball en xarxa, el treball en equip i assegurant espais de contrast d'opinió, de debat i d'avaluació, mitjançant protocols i processos de treball sistemàtic i continuat. Procés que una professional funcionària ho explica així:

> Hi ha diferents opinions i hi ha diferents punts de vista, encara que de vegades es consumeixi molt de temps i molts recursos, ja que són enriquidores. Llavors, cada un dona la seva opinió, exposa el seu punt de vista i dona la seva informació. Et dones compta que la Treballadora Social ens pot aportar moltíssima informació del que la família de l'intern li transmet, nosaltres els caps de setmana quan venen ells a comunicar, podem transmetre molt del que veiem en aquesta família, no del que ens explica , sinó del que veiem (Funcionaria 1- 4:37).

Un altre professional destaca aquesta coordinació entre els professionals, en aquest cas, ressaltant el treball amb les famílies:

> Amb els companys de vigilància i amb els treballadors socials hi ha d'haver una coordinació permanent perquè més o menys porten el mateix, sobretot amb el treball amb les famílies, és a dir, els funcionaris de vigilància han de conèixer la família i els treballadors socials , per la feina que desenvolupem, ja que hi ha aquí un treball comú (Coordinadors-18:22).

5.4. Acompanyar als interns implica treballar amb les famílies

La UTE entén l'acompanyament socioeducatiu des d'un treball intens, personalitzat, respectuós, preventiu i concret amb les famílies dels interns. Aquest treball es fa des de dins i també des de fora del centre penitenciari. Des d'una història de vida un intern ens explica com és el procés de sortida i la seva influència en la família:

> Però bé, ja et dic ara, porto un any i mig treballant, jo em veig fort en el tema del consum, però no em veig fort encara per caminar sol per aquí amb col·legues. Perquè jo quan surto amb la meva dona, he tingut algun sopar amb el meu equip, perquè jugo al futbol, com que gràcies a Déu amics que tinc saben el meu problema, .. Jo quan surto, puc sortir fins a les tres del matí, truco a la meva dona, em vens a buscar, jo vaig amb el meu mòbil sempre (Intern1-68:60).

El mateix intern parla de la seva relació amb programes fora de la UTE:

> Sobretot la meva dona i la família i després la veritat, jo a "amics contra la droga" tenia les meves visites programades, al principi anava totes les setmanes però jo si un dia em trobava malament, un dimarts, com jo visc a prop, m'acostava allà "escolta Anna" "ara et passo", que jo em veig asfixiat, perquè m'ha vingut la multa, són 400 euros al mes, jo no puc això, ni allò altre, "Doncs mira no et preocupis, agafa-ho parla-ho amb la teva dona, o quan vinguis de treballar descansa una mica, ves a donar una passejada... ". (Intern1-68:51).

També hi ha activitats i espais, com el dia de les famílies per Nadal, on aquestes coneixen el seu funcionament en la unitat terapèutica amb l'intern i en el mòdul, amb els altres interns i els seus respectius familiars.

> Això es fa per Nadal. Es un cop l'any, així que tampoc són coses que puguin entrar els teus familiars. Els hi ensenyen més o menys com vius, on vius (Exintern 1-59:13).

Un altre aspecte que aporta beneficis als interns, a les famílies i al propi sistema és el pla de formació de famílies, dirigit a l'acompanyament dels interns.

> En el procés de rehabilitació o com ho vulguis anomenar, d'una persona, hi ha fonamentalment tres parts, una la dels professionals, els propis interns i els seus familiars (Fam1-59:13).

La interacció entre professionals, família i interns es concentra en un esforç d'explorar mitjans alternatius que facin l'apoderament dels interns, mitjançant diferents línies d'acció. Aquestes accions milloren l'eficàcia del procés de canvi i l'apoderament no només de l'intern sinó també de les seves famílies.

Un intern ho expressa així durant un grup de discussió:

> Aquí tu arribes i el primer que et pregunten com està la teva mare, com estan els teus germans, i els teus familiars, entens? Això és l'important en la vida (GD3-7:12).

5.5. Acompanyar per al desistiment

Un aspecte fonamental en l'aplicació de la metodologia de l'acompanyament i que requereix de treball programat és el desistiment com a procés de canvi en l'intern, amb estratègies i recursos tècnics. El desistiment també requereix de la identificació dels compromisos que adquireix l'intern per donar resposta a aquesta realitat, canalitzat en la UTE. Alguns interns afirmen:

> El que menys t'importa és el que ha fet sinó la vivència que ha tingut i com aquesta s'ha fet conscient, sobre allò que va fer i que no havia de haver fet (GDprofe1-21:9).

6. Conclusions

El procés d'acompanyament planteja una nova mirada entre el professional i l'intern, on aquest és considerat subjecte actiu en el seu procés d'incorporació social, i el professional la persona que ofereix l'ajuda necessària per a construir un itinerari personal que permeti aconseguir els objectius proposats. L'acompanyament, com a mètode de treball socioeducatiu, es desenvolupa fonamentalment a partir de la construcció del vincle i la confiança. Ambdues esdevenen aspectes essencials de la relació d'ajuda, construint espais de relació positiva entre interns i professionals.

Una característica important de l'acompanyament a la UTE és el canvi de rol dels professionals, especialment els professionals de vigilància on, a més de mantenir funcions de seguretat i control, incorporen funcions educatives. I un tercer element substancial és la capacitat per personalitzar els processos dels interns, en funció de les seves necessitats, capacitats i habilitats. La personalització en el treball educatiu facilita que cada intern pugui realitzar el seu propi procés de canvi i ho faci a partir dels seus recursos personals i dels del seu entorn. La intervenció és planificada i amb una clara intenció de millorar aquells aspectes carencials de l'intern. Per a això, en primer lloc, ha d'existir voluntarietat vers el tractament penitenciari, per a què posteriorment es puguin iniciar processos d'acompanyament terapèutic i educatiu. Intervenció que s'adequarà a les necessitats tant personals com criminògenes dels interns. La creació de climes de protecció, seguretat i confiança que es generen a la UTE tant per part dels professionals com entre els iguals, ajuda als interns a desenvolupar les seves capacitats d'autonomia i d'apoderament, i permet una major eficàcia en quan a la consecució dels objectius penitenciaris.

Des d'aquesta perspectiva s'entén, doncs, l'acompanyament com la construcció d'un nou itinerari personal, a partir de la gestió autònoma de les emocions, dels límits i de les normes socials, que ajuda a construir ciutadania activa i responsable dins l'espai de la UTE. El procés d'acompanyament no finalització amb la sortida en comunitat, sinó que continua fora del Centre Penitenciari, possibilitant l'accés a recursos comunitaris i vinculant amb les nous professionals, abans de finalitzar els temps de condemna. En aquest sentit, es reconeix a l'intern com a subjecte de drets i agent actiu del procés de canvi.

La família també és un agent clau en aquest procés. Estar en contacte amb les famílies permet potenciar els recursos propis de tots els seus integrants. Es fa partícip a la família

quan es donen permisos a l'intern i quan es plantegen derivacions a altres recursos terapèutics externs. En aquests casos la família assumeix el control i el seguiment exhaustiu de tot el procés. Les famílies són sabedores que els seus rols i possibilitats estan condicionats en moltes ocasions per les seves pròpies dificultats. És per això que les famílies també reben atenció per part del Centre Penitenciari. Participen de l'escola de famílies que es realitzen en un local a la ciutat de Gijón, on, a més de posar en comú vivències i situacions conflictives, aprenen i se'ls ajuda a descobrir algunes de les conductes disfuncionals dels propis interns i com intervenir-hi. L'escola de famílies esdevé un espai terapèutic, on poder compartir dificultats, pors, orientacions entre iguals, així com també l'experiència i les vivències comuns.

La rehabilitació passa necessàriament per un treball educatiu-terapèutic, basat en models comunitaris i crítics. Aquest procés pretén aconseguir el desistiment (deixar de fer alguna cosa) i el canvi identitari mitjançant l'acompanyament socioeducatiu. Tot això ho fa a través de la superació del tradicional sistema de fases (primer, segon i tercer grau) per un treball progressiu (acollida, vida diària, programes especialitzats, elements incorporadors i la sortida progressiva). També ho porta a terme a través del grup terapèutic i la confrontació on poder reconèixer les dificultats i on es realitzen els plans de treball individual.

El treball en xarxa i coordinat, tot i que pretén ser treball individual en el tracte professional-intern, ha de ser també comunitari, enfortint i potenciant el treball conjunt, el treball en equip i assegurant espais de contrast d'opinió, de debat i d'avaluació. Aquest tipus de treball integrat i en xarxa ajuda a que les comunitats i els individus vagin assolint nivells d'apoderament de forma progressiva.

7. Bibliografia

Alonso, I i Funes, J. (2009). L'acompanyament social en els recursos socioeducatius. *Revista Educació Social*, *42*, 27–45.

Ballester, G; Caballer, M i Hernandez, A. (2008). *Competencias profesionales asociadas al trabajo en red. Itinerarios de inserción desde la perspectiva del trabajo en red*. Valencia: Consorcio Pactem Nord.

Castillo, R. (2009). El trabajo en red. Reflexiones desde una experiencia. *Zerbitzuan. Revista de Servicios Sociales*, *46*, 149–162. https://doi.org/doi: 10.5569/1134-7147

Enjuanes, J., Garcia, F., & Longoroa, B. (2014). La Unidad Terapéutica y Educativa del Centro Penitenciario de Villabona, un nuevo modelo penal de reinserción social. *Revista de Educació Social - Revista d'Intervenció socioeducativa*, *57*.

Fantova, F. (2005). *Manual para la gestión de la intervención social. Políticas, organizaciones y sistemas para la acción.* Madrid: CCS.

Funes, J.; Rayo, E. (2001). *El acompañamiento y los procesos de incorporación social.* (G. Vasco, Ed.).

Hsieh, B. (2014). The importance of orientation: implications of professional identity on classroom practice and for professional learning. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 178–190. https://doi.org/:10.1080/13540602.2014.928133

Mendia, R. (2013). *Guía 6, aprendizaje y servicio solidario: el acompañamiento educativo.* Bilbao: Zerbikas Fundazioa.

Ministerio del Interior (2005) *Unidad Terapéutica y Educativa. Centro Penitenciario Villabona.* Un *modelo de intervención penitenciaria* en Documentos Penitenciarios vol 1. Madrid: Dirección General de Instituciones Penitenciarias

Morata, M. . (2009). *De la animación sociocultural al desarrollo comunitario: su incidencia en el ocio.* Universidad de Barcelona.

Ballester, Ll. i Muñoz, A. (2009). Treball comunitari: treball socioeducatiu en xarxa. *Revista Electrònica d'Investigació i Innovació Educativa i Socioeducativa, 1*(1),

Pérez Eransus, B. (2003). «Las entidades sociales en la lucha contra la exclusión». In *Rodríguez Cabrero, G. (coord.): Las entidades voluntarias de acción social en España.* Madrid: Fundación Foessa.

Pérez Eransus, B. (2004). El acompañamiento social como herramienta de lucha contra la exclusión. *Documentación Social*, *135*, 89–107.

Planella, J. (2013). Pedagogía Social y diversidad funcional : de la rehabilitación al acompañamiento. *Educatio Siglo XXI*, *31*(2), 113–128. Retrieved from http://revistas.um.es/educatio/article/view/187121/154221

Rizo, M. (2006). Redes. Una aproximación al concepto. *Ponencia Recogida En El III Encuentro Internacional de Promotores y Gestores Culturales, Guadalajara, 2005, Editadas Por La Coordinación de Patrimonio Cultural, Desarrollo y Turismo Del CONACULTA Con Con El Título "Gestión Cultural: Planta Viva En Crecimi*. Mexico.

Ubieto, J. R. (2007). Modelos de trabajo en red. *Educació Social. Revista d'intervenció Sòcioeducativa*, (36), 26–39. Retrieved from http://www.raco.cat/index.php/EducacioSocial/article/view/165566/217618

Ucar, X. (1997). "Las virtudes pedagógicas del camino de Santiago." In *Pantoja, L. (Coord.) Nuevos espacios de la educación social.* Bilbao: ICE de la Universidad de Deusto.

Varela Crespo, L. (2010). La Educación Social y los Servicios Sociales en los procesos de desarrollo comunitario: revitalización del trabajo en red Social. *Education and Social Servuces in Community Development Processes: Revitalizing Networking*, (17), 137–148.

Pedagogia i Treball Social
Revista de Ciències Socials Aplicades

Edita: Universitat de Girona
Disseny i maquetació: info@clam.cat · 647 42 77 32
Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063